

BADARE: A personificación nos espazos de tempo

María Pilar Río Corbacho

Universidade de Santiago de Compostela

Nas 10000 fichas que compoñen a base de datos BADARE hai un número importante de paremias que presenta personificación nos espazos de tempo. Estudaremos este fenómeno dende dous apartados: a personificación dunha festividade (santas/santos, períodos litúrxicos e advocacións marianas) e a dun período de tempo (estación, mes, partes da xornada, etc).

Entre as paremias haxiográficas son o Nadal, en tanto que período litúrxico, a Virxe da Candeloria, como advocación mariana, e san Bernabeu, entre os santos, as festividade nas que máis atopamos a personificación; e entre os espazos de tempo máis xerais sobresaen marzo, nos meses, o venres, nos días da semana, os días prestados dun mes a outro, entre os días do mes, etc como as formas nas que aparece maioritariamente este tipo de figura.

Palabras clave: BADARE. Espazos de tempo. Personificación.

In the 10000 records that make up the BADARE's database there is an important number of paremias that shows personalized time spaces. We will study this phenomenon in two sections: a festivity's personification (Saints, liturgic periods and Maria's advocations) and the one of a cycle of time (season, month, parts of the day, etc.).

Between the hagiographic paremias are Christmas, as liturgic period, the Candelarian Virgin, as Maria's advocacy, and Saint Barnabas, between the Saints, the festivities in which we find the most personification; and between the general time spaces stands up march, in the months, Fridays, as week days, the borrowed days from a month to another, as the monthly days, etc., as forms in which appears mostly this kind of figure.

Keywords: BADARE. Time spaces. Personification.

O proxecto BADARE (<http://stel.uv.es/badare/>), no que traballamos varios investigadores, comprende neste momento máis de 10000 fichas de refráns meteorolóxicos e do calendario das 40 linguas e variedades románicas presentes no proxecto.

Data de recepción 29/03/2011 Data de aceptación 30/05/2011

As formas que compoñen esta base de datos clasificámolas en catro grandes categorías, sendo unha delas “Ámbito temático xeral”, á que pertencen as paremias que aparecerán neste artigo, e que consta así mesmo dun total de 18 subcategorías (“animais de pastoreo”, “estrelas”, “mar”, “mundo vexetal”, etc) entre as que tamén establecemos, segundo os casos, distintos tipos: por exemplo, na subcategoría de “augurio” atopamos dúas posibilidades “bo augurio” e “mal augurio”. A subcategoría á que pertencen as paremias sobre as que vou tratar chamámoslle “Personificación e afíns”, sección na que recollemos todos aqueles refráns nos que algún elemento da forma paremiolóxica ten aparencia de estar personificado; así, en *Saint Médard [1] Grand pissard* é o propio santo o que aparece personificado.

Neste estudo cinguireime á personificación dos espazos de tempo¹; no exemplo seguinte *diciembre caliente, trae el diablo en el vientre*, vemos que hai dúas: a primeira na palabra “diablo”, que aparece en BADARE como “diaño, demo”, e a segunda en “vientre” que aparece tal cal, sendo o mes de decembro o espazo de tempo personificado.

Na actualidade, unhas 1590 paremias (un 15,9% do total) da nosa base de datos foron asignadas á subcategoría de “Personificación e afíns”, repartidas entre as máis de 130 voces que rexistramos para este grupo, como por exemplo, “amor”, “bailar”, “fame”, “nacer”, “parentesco” (con varias puntualizacións: “irmáns”, “curmáns”, “compadres”, “sogros”, etc), “pés”, “saltar”, “vestir”, etc.

As paremias con personificación nos espazos de tempo ímolos dividir para este traballo en dúas alíneas.

1. Formas con personificación nun santo ou santa (tamén nunha advocación mariana)

Entre os refráns con personificación nun santo temos en BADARE 303 fichas concernentes a 58 santos e santas e algunhas advocacións marianas, ademais de seis períodos litúrxicos: Epifanía, Coresma, Pascua, Pentecoste, Advento e Nadal:

San Valentin ghirlande, par cuarante dís comande.

Ghirlà, no ghirlandà, cuarante dís al ùl comandà (frl.²= San Valentín ventoso, para corenta días manda. Ventoso, non ventoso, corenta días quere mandar).

Tamén podemos encontrar agrupacións de santos, aínda que estas só están presentes en determinadas linguas. Así, en castelán aparecen os “Santos Barbudos”, “Sants barbuts” en catalán, que tamén se localizan noutras linguas, aínda que sen esta denominación; chámanse así porque na súa iconografía sempre aparecen representados con barba, e

¹ Este traballo insírese no Proxecto de Investigación FFI2008-02998/FILO, financiado polo Ministerio de Ciencia e Innovación, con ampliación e continuación do PROYECTO HUM2005-01330/FILO, financiado polo Ministerio de Educación y Ciencia.

² Dado que a lingua utilizada neste traballo é o galego (**gal.**), empregaremos as seguintes abreviaturas para indicar as outras linguas ou variedades lingüísticas de procedencia dunha paremia: **ar.**= aragonés; **ast.**= asturiano; **ben.**= benasqués; **cas.**= castelán; **cat.**= catalán; **fr.**= francés; **frl.**= friulano; **frprov.**= francoprovenzal; **ist.**= istriano; **it.**= italiano; **lad. dol.**= ladino dolomítico; **mq.**= marquesano; **occ.**= occitano; **port.**= portugués; **pu.**= pullés; **rom.**= romanés; **rum.**= romanés; **ve.**= véneto.

son san Mauro (15 xaneiro), Santo Antón Abade (17 xaneiro), san Paulo Eremita (25 xaneiro, día no que se celebra a súa conversión) e, nalgún caso, san Vicente (22 xaneiro):

La semana de los Santos barbudos, fríos y vientos (cast.)³.

La setmana dels barbuts es la més freda de l'any (cat.)

Sant'Antonio dalla barba bianca, se non piove, poco ci manca (it.= Santo Antón da barba branca, se non chove, pouco nos falta).

Sant'Antoni de barbe blancje, se nol plüf la nêf no mancje (frl.= Santo Antón de barba branca, se non chove a neve non falta).

San Vicente lo Barbato rompe lo chelato, pero en pone otro más arrefinato (ar.).

Na paremia italiana que segue, a barba adxudícanlla a san Antón; o “frechado” é san Sebastián (20 xaneiro), en clara alusión ás circunstancias da súa morte, e o “mitrado”, chamado así pola súa condición de bispo, é san Brais (3 febreiro):

Il barbato [/] *Il frecciato* [/] *Il mitrato, Il freddo è andato* (it.= O barbado / O frechado / O mitrado, o frío foise).

Así mesmo en castelán, encontramos outro grupo de santos, chamados “friorentos”, celebrados na mesma época que os “barbudos”, presentando en ámbolos dous casos paremias de significado moi parecido:

De los Santos frioleros, San Sebastián el primero; detente varón, que el primero es San Antón (cast.).

En francés atopamos un grupo completamente diferente, os “Saints de glace”, situados no mes de maio e que se denominan así porque nesa época soe haber un empeoramento do tempo que se manifesta cun descenso térmico. Moi frecuentemente este grupo de santos está formado por san Pancracio (11 maio), san Mamerto (12 maio) e san Servacio (13 maio); algunhas paremias inclúen outros, por exemplo, san Bonifacio (14 maio), san Urbán (25 maio), chegando, ás veces, ó 19 de xuño con san Xervasio:

Méfiez-vous de saint Mamert, [/] *De saint Pancrace et saint Servais*, [/] *Car ils amènent un temps frais*, [/] *Et vous auriez regret amer* (fr.= Desconfíade de san Mamerto, de san Pancracio e de san Servacio, pois traen un tempo fresco, e teredes (un) sentimento amargo).

Tamén no mes de maio existe outro grupo de santos e festividades que o refraneiro reúne baixo o nome de “Cabaleiros do frío” ou nomes semellantes. A realidade meteorolóxica explica esta denominación por razóns similares ás expostas no grupo anterior. Entran aquí, principalmente, san Xurxo (23 abril), san Marcos (25 abril) e a Santa Cruz (3 maio); tamén é posible a inclusión doutros santos:

Dzordzet, Croéset et Marquet [/] *Son le trei cavalié di fret* (frprov. de Italia=Xurxiño, Cruciña e Marquiños son os tres cabaleiros do frío).

³ Só traduciremos aquelas formas procedentes de paremioloxías non peninsulares.

Marquet, Croeset, Jeantet et Urbanet [/] *Voilà le terrible tsevalié di fret* (frprov. de Italia= Marquiños, Cruciña, Xanciño e Urbaniño velaí os terribles cabaleiros do frío).

Sainte-Croix, troisième chevalier du froid (fr.= Santa Cruz, terceiro cabaleiro do frío).

Saint Georges, Saint Marc, sont réputés saints grêleurs, [/] *Ou saints vendangeurs* (fr.= San Xurxo e san Marcos sonche santos “sarabiadores”, ou santos vendimadores).

O italiano amosa unha paremia na que se mesturan as festividades que sinalamos nos “Saints de glace” coas dos “Cabaleiros do frío”:

San Pancrazio, San Servazio, San Bonifazio, inverno dei cavalieri (it.= San Pancraccio, san Servacio, san Bonifacio, inverno dos cabaleiros).

1.1. Períodos litúrxicos

Dos seis períodos litúrxicos citados máis arriba é o **Nadal** o máis numeroso, en canto a paremias con personificación; son en total 11 as formas que presentan este período personificado, repartidas en 6 linguas. En dúas ocasións encontramos a mesma idea en tres linguas distintas, ben para amosar a chegada do inverno:

Nadal duu l'hivern dintre una panera; [/] *Si no la porta al davant, la porta al darrera* (cat.)

Nadal porto l'ivèr dins ùni biasso: quand l'a pas davans, l'a darrié (occ.= Nadal leva o inverno nunhas alforxas: cando non o ten diante, teno detrás).

Noël porte l'hiver dans une besace, [/] *S'il ne l'a pas devant, il l'a derrière* (fr.= (O) Nadal trae o inverno nunha alforxa, se non o ten diante, teno detrás),

ben para prognosticarnos bos augurios se o Nadal é chuvioso:

Cando o Nadal nada, sinal de boa anada (gal.).

Quan Nadal entra nedant, [/] *La vinada és abundant* (cat.).

Quand Nadau vèn en nadant, [/] *Carmentrant en campanant,* [/] *La viando es en abundant* (occ.= Cando Nadal vén nadando, Entroido tocando as campás, a vianda é abundante).

A personificación do Nadal atopámola xustamente nunha persoa en dúas paremias diferentes. Unha, en romanés:

Moş Crăciun zăpădos prevesteşte an mănos (rum.= (“Velliño (do) Nadal”) nevado anuncia ano fértil),

e outra en castelán:

Cuando el Niño nace, frío hace (cast.).

Unha paremia romanese relaciona a festa de Pentecoste coa do Nadal:

Rusalii umede, Crăciun gras (rum.= Pentecoste húmida, Nadal graxo).

Con relación ós outros períodos queremos sinalar en francés unha curiosa paremia sobre a **Pascua de Resurrección**, que, para favorecer a rima, utiliza un xogo de palabras:

Pâques pluvieuses [/] Sont souvent fromenteuses [/] Et souvent fort menteuses
(fr.= Pascua chuviosa é ás veces trigueira, e ás veces moi mentireira).

O **Advento**, período movable (independente da celebración da Pascua) que corresponde ós catro domingos anteriores ó Nadal, presenta unhas características meteorolóxicas nada agradables, e o refraneiro ironiza con isto:

Avient [/] Cliava el dient (ben.).

A **Coresma**, período movable que vai dende o mércores de Cinza ata o domingo de Pascua, tamén aparece personificada nunha paremia catalana:

Quan la Quaresma plora, [/] L'hivern ja és fora (cat.).

1.2. Advocacións marianas

De entre as advocacións marianas personificadas podemos ver en *BADARE* que a Virxe da **Candeloria** é a que aparece máis veces e, maioritariamente, porque “llora”, “chora” ou “plora”; esta metáfora da chuvia no 2 de febreiro está presente en 12 linguas ou variedades lingüísticas:

- O catalán é a lingua na que se documentan o maior número de paremias, 11 en total:

Quan la Candelera plora, el fred és fora; quan la Candelera riu, el fred és viu; però tant si riu com si plora, mig hivern fora.

Quan la Candelera plora, l'hivern ja és fora, i si no plora, ni dins ni fora.

Si la Candelera plora [/] L'hivern fora; [/] I si se'n riu [/] Torna-te'n cap al niu; [/] I tant si se'n riu com si plora [/] L'hivern és fora [/] (O tres mesos de malhora).

- O castelán presenta 10 entradas:

Cuando la Candelaria plora, el invierno es fora; cuando ni plora ni hace viento, el invierno es dentro; y cuando ríe, quiere venire.

Que la Candelaria llore o cante, invierno atrás y adelante.

Si la Candelera plora, el invierno ya está fora; ni que plora ni que deje de plorar, la mitá el invierno tienes que pasar.

- As outras linguas son o aragonés, con 8; o asturiano e o galego, con 6; o portugués, con 4, e o occitano, o occitano aranés e o benasqués, con 1:

Cando a Candeloria chora vai o inverno fóra; que chore que cante, inda hai inverno atrás e diante (gal.).

Se a Candelária chora, está o Inverno fora; se a Candelária rir, está o Inverno para vir (port.).

Si la Candelera plora, [/] L'hivern ja é fora. [/] Plourà o no plourà, [/] L'hivern s'acabarà (ben.).

Como xa vimos nalgunhas paremias anteriores, a risa é tamén outra posibilidade moi común para personificar a Candeloria; normalmente esta personificación vai acompañada da contraria, o pranto, pero tamén é posible encontrala soa:

Si la Candelera riu, [/] L'hivern és viu [/] I no veuràs orenetes [/] Fins a l'abril (cat.).

Si la Candelera riu, l'oreneteta ja és al niu (cat.).

1.3. Santas e santos

Este tipo de personificación (chorar/rir) aparece nalgunha outra festividade en BADARE, se ben, a risa personifica, agás na Candeloria, máis os meses (*Vran quente, setembro ledó*) e outros espazos de tempo (*Quand l'ivèrn plora, l'estiu ritz; se nève de bona ora, l'auton abunda en fruits*), paremias que están encadradas na alínea 2 desta análise, que as datas fixas:

Sant Vicenç (22 xaneiro) *xalest, [/] Acaba l'hivern prest* (cat.).

Si Matthieu (21 setembro) *pleure au lieu de rire, [/] Le vin en vinaigre vire* (fr.= Se Mateo chora en lugar de rir, o viño en vinagre vira).

Polo contrario, a imaxe dun santo ou santa que “chora”, clarísima personificación da chuvia, é unha das máis frecuentes na nosa base de datos:

Algo di san Lourenzo cando chora (gal.).

Sant Benet (Sant Pere) plorós, [/] Juliol plujós (cat.).

Sante Marie Madalene e vai vulintîr (friul.= Santa María Magdalena chora a gusto).

Se san Xoán chora, a silveira non dá mora (gal.).

Si l'apôtre Saint Jacques pleure, [/] Bien peu de glands il demeure (fr.= Se o apóstolo Santiago chora, poucas landras quedan).

Vexamos a continuación outras festividades con personificación dun santo ou santa noutras accións distintas do choro ou da risa. **san Bernabeu** (11 xuño) é, despois da Virxe da Candeloria, a festividade máis personificada das reunidas en BADARE; aparece en sete ocasións, cinco delas acompañado de **san Medardo** (8 xuño):

Quand Saint Médard tombe à l'eau [/] Il faut Saint Barnabé pour le sortir de l'eau (fr.= Cando san Medardo cae na auga necesítase a san Bernabeu para sacalo da auga).

Se plòu pèr Sant Medard, [/] Plòu quaranto jour plus tard; [/] Mai que Sant Barnabè [/] Noun ié cope lou bé (occ.= Se chove por san Medardo, chove corenta días despois; a non ser que san Bernabeu lle corte o pico),

ou asociado a **san Xoán** (24 xuño):

San Bárnaba táie l'érba, San Jan portě ploïa, plû tért fagèssla dan (lad. dol.= San Bernabeu corte a herba, san Xoán traía chuvia, máis tarde faría mal).

Outra forma documentada na base BADARE, pertencente á paremioloxía catalana, acusa a san Bernabeu de ser preguiceiro:

Sant Bernabé [/] Es molt remoler (cat.).

San **Pedro** Apóstolo, que se celebra o 29 de xuño, atopámolo sete veces personificado:
Sant Pere plujós, trenta dies dubtós (cat.).

En dúas ocasións, e acompañado de san Xosé (19 marzo) ou de san Xoán⁴, preséntase coa capacidade de “lle dar” ou de “lle quitar” o canto ó cuco:

Al cuco, San José le da el habla, y San Pedro se la quita (cast.).

Ao cuco san Xoán dálle a fala e san Pedro sácalla (gal.).

Tamén con san Paulo, celebrados xuntos o mesmo día, e con san Marcial, festexado o día seguinte:

Saints Pierre et Paul [/] Lavent la place à Saint Marciau (fr.= (Os) Santos Pedro e Paulo lávanlle a praza a san Marcial).

Unha paremia, certamente curiosa, tomada do istriano, personifica a nai deste santo chamándolle “malandrina”:

La mare de San Pietro [/] Ga 'l cuore duro come 'l fero; [/] O che piovi o che saeta [/] Per sta mare malandreta [/] O che 'l vento te spaventa, [/] O che brusa anca la spelta (ist.= A nai de san Pedro ten o corazón duro coma o ferro; ou chove ou caen raios por culpa desta nai malandrina ou o vento che pon medo, ou queima mesmo o trigo).

Catro santos aparecen na nosa base de datos personificados en tres ocasións, podendo atopalos sós ou acompañados doutras festividade⁵:

- **San Xoán Bautista:**

Não peças água a Luzia e a Simão nem sol a António e a João[,] que eles tudo isso te darão (port.).

San Marcos llena los charcos y[,] si se vacían[,] San Juan los vuelve a llenar (cast.).

Si Saint Jean fait la pissette, [/] Aux coudriers, pas de noisettes (fr.= Se san Xoán bota a mexada, nas abeleiras (non haberá) abelás).

- **San Bertomeu** (24 agosto):

Bartoumiéu [/] Bouto l'aigo au riéu (occ.= Bertomeu bota a auga ó regueiro).

Sant Bartomeu, [/] Embarcador de cànem (cat.).

Se plòu pèr sant Laurèns (10 agosto) [/] *La pluviò vèn à tèms; [/] Se plòu pèr Nosto-Damo* (15 agosto), [/] *Cadun encaro l'amo; [/] S'es pèr sant Bartoumiéu, [/] Boufo-ié lou quiéu* (occ.= Se chove por san Lourenzo, a chuvia vén a tempo; se chove pola Nosa Señora, aínda a queren; se é por san Bertomeu, sópralle no cu),

- **San Mateo** (21 setembro):

---

⁴ Con san Xoán Bautista tamén se pode ver en *BADARE* unha paremia referente á chuvia nesta época: *Saint Jean doit une averse. [/] S'il ne la pate, Pierre la verse* (fr.= San Xoán debe un balón. Se el non o paga, págao Pedro).

⁵ En adiante, o número de paremias existentes en *BADARE* non inclúe as xa citadas anteriormente.

Quand veses veni Sant Matiéu, [/] Escapo estiéu (occ.= Cando vexas vir a san Mateo, escapa o verán).

San Marcos enxoita o que san Mateo molla (gal.).

San Mateu enche as lameiras e san Marcos as baleira (gal.).

- **San Roque** (16 agosto), en dúas paremias case idénticas (unha en castelán e outra en catalán):

Quando San Roque vuelve la espalda, el tiempo cambia (cast.).

Quan Sant Roc tomba l'espallla, el temps canvia (cat.),

e outra diferente, en galego:

San Roque das chagas, chama polas augas (gal.).

- **San Andrés** (30 novembro), acompañado, na paremioloxía castelá, doutros santos:

San Marcos (25 abril) llena los charcos, San Lucas (18 outubro) los desocupa, y San Andrés los vuelve a llenar otra vez (cast.).

Sant Andrea dalla barba bianca se trova la neve al monte la porta al piano, se la trova al piano la porta al monte (it.= San Andrés da barba branca se encontra neve no monte lévaa á chaira, se a encontra na chaira lévaa ó monte).

Sant Andrièu [/] Bouto lou frech au riéu (occ.= San Andrés tira o frío ó regueiro).

San Medardo (8 xuño) está personificado en dúas ocasións:

Saint Medard [/] En vout quarenta dzor de sa par (frprov. de Italia= San Medardo quere corenta días para el).

Saint Médard, grand pissard, [/] Fait boire le pauvre comme le richard (fr.= San Medardo, gran mexón, fai beber ó pobre coma ó rico),

as mesmas que **San Xil** (1 setembro), ambas as dúas en friulano e moi similares:

Sant'Egidi nus dirà ce che setembar al fasarà (frl.= San Xil diranos o que setembro fará).

Sant'Egidi ti dirà ce colôr che il mes varà (frl.= San Xil dirache qué color o mes terá).

Unhas vinte festividades máis aparecen en BADARE cun santo ou santa personificados, algunhas en dúas ocasións e a maioría das restantes nunha soa; ante a imposibilidade de exemplificalas todas neste traballo, propoñemos a continuación unha listaxe ilustrativa dalgúns delas:

La Madaleno (22 xullo) [/] *Plueio meno* (occ.= A Magdalena chuvia trae).

*Les Sept Dormants*⁶ (27 xullo) [/] *Redressent le temps* (fr.= Os Sete Dormentes endereitan o tempo).

⁶ Conta a lenda que sete mozos cristiáns, todos eles soldados, desertaron dos seus postos para non ter que adorar os deuses pagáns. Nas proximidades de Éfeso entraron nunha cova para descansar e alí quedaron durmidos cun sono tan profundo que só espertarían del uns cen anos máis tarde. Foron visitados polo

*Sa monja l'encén i es frare l'apaga*⁷ (cat.).

San Matie (24 febreiro) *cu la manarute*, [/] *S'al cjate glazze la fruzze* (frl.= San Matías coa machada, se encontra xeo, crébao).

Todos los santos (1 novembro) *anuncian con verdad lo que va a suceder en Navidad* (cast.).

2. Formas con personificación no período de tempo que se indica (estación, mes, partes da xornada, etc)

As formas que incluímos neste grupo ímolas clasificar atendendo ós distintos espazos de tempo nos que se divide a categoría de “cronoloxía” no proxecto BADARE:

Abril fa el peccat, [/] *I el Març és acusat* (cat.).

As mañanciñas doces de Navidá, abril e maio chas fará pagar (gal.).

2.1. Meses

Entre os espazos de tempo, os meses son os que presentan o maior número de personificacións, levando a palma marzo;

A marzo alabo, si no vuelve el rabo (cast.).

Día de marzo, entra rindo e sae chorando (gal.).

Marzo é un mes con mala fama no refraneiro: se as condicións atmosféricas son as propias do momento, é dicir se “se comporta como debe”, apóñenselle todo tipo de trasnadas e delitos (“tolo”, “mentireiro”, “malandrín”, etc.:

Març malandrin prin al bat e dopo al fâs cjarin (frl.= Marzo malandrín, primeiro golpea e despois fai aloumiño[s]).

Mars jito cabano en terro e pièi dis qu'es pas verai (occ.= Marzo tira coas cabanas ó chan e despois di que non é certo).

Marzo enganador, un día malu y otru pior (ast.).

Marzo louco, se malo é un día, peor o outro (gal.).

Marzo pazzarello [/] *Guarda il sole e prendi l'ombrello* (it. = Marzo toleirón mira ó sol e colle o paraugas),

e dise que “marcea” cando o tempo é cambiante:

Cando febreiro non febreirea, marzo marcea (gal.).

Março marceja; pela manhã chove e à tarde calmeja (port.).

Març marçolege, [/] *Abriu abriulege* (occ. aranés = Marzo marcea, abril abrillea).

Quand Fevrë fevreye [/] *Adon Mars mareye* (frprov. de Italia= Cando febreiro febreirea entón marzo marcea).

---

emperador Teodosio, con quen falaron e oraron para máis tarde morrer (biografía tomada de *El refranero y el Santoral* de Río Corbacho, 2010:210).

⁷ A monxa é santa Margarida (20 xullo) e o frade é san Bernardo (20 agosto).

Abril é o seguinte período en canto a número de personificacións. Neste mes aínda podemos atoparnos con moitas chuvias, grandes fríos, etc, polo que non sae moito mellor parado nos refraneiros das distintas linguas:

Abril abrilero, siempre es traicionero (cast.).

Abril renegril mata al gochu de aña en el cubil (ast.).

Abril, se por mal quere vir, inda as portas non deixa abrir (gal.).

Aprile e conti, per lo più son traditori (it.= Abril e condés, xeralmente son traidores).

Avril le doux, [/] Quand il se fâche, le pis de tout (fr.= Abril o doce, cando se enfada, o peor de todos).

No principio ou no fim, Abril sói ser ruim (port.).

Prier prelește (se joacă), [/] Vaci belește (rum.= Abril xoga, vacas esfolia).

Respecto ó mes de febreiro personificado, temos en BADARE paremias de contidos moi diversos. Veremos nesta análise aquelas nas que a personificación vén dada polos distintos graos de parentesco⁸:

- Irmáns:

Aí vem o meu irmão Março, que fará o que eu não faço (port.).

[*Dijo una vieja:*] *Vaite Febreiriño curto, c'os teus días vintaoito, que se tiveras máis catro non quedaba can nin gato. [Febrero le contestó enojado:] os teus becერიños oito, deixa que o meu irmán Marzo hache de os volver en catro* (gal.)⁹

Febrero el curto, [/] Que mató a su hermano a hurto (cast.).

Quand janvié n'es pas lauraire, [/] Febrié n'es pas soun Fraire (occ.= Cando xaneiro non é labrador, febreiro non é seu irmán).

- Nais (neste caso as paremias son moi similares entre linguas):

Febrero, barbas de gran caballero, que mató a mi padre en o leñero y a mi madre en o lavadero (ar.).

Febrero [/] Dejó a su padre en el leñero [/] Y a su madre en el lavadero (cast.).

Febrèro traidor va matar a su pair al llenyèro i a su mair al llavadèro (ben.).

Fevereiro afoga a mãe no ribeiro (port.).

⁸ Escollemos, para falar da personificación do mes de febreiro, os graos de parentesco, pero esta personificación tamén se contempla noutros meses: -"*Vaite marzo que me deixache os becერიños todos catro*". -"*Deixa vir o meu primo abril,* que che ha de facer caxir" (gal.); *Compair abriu* [/] *Non me dèishe ne oelha ne vaciu* (occ. ar.); etc.

⁹ Esta paremia recolleuna Carré Aldao [1926: 36(14, 19)]. Nos "Comentarios adicionais" desta ficha en BADARE sinálase que a forma académica sería: *Vaite Febreiriño curto, cos teus días vinteito, que se tiveras máis catro non quedaba can nin gato. Os teus becერიños oito, deixa que o meu irmán Marzo hache de volvelos en catro.*

- País:

Febrere siete caras gosa fere, ba matare a'l pai en el leñere y a la mai en el gallinere (ar.).

Febrerillo loco [/] *No pasó de veintiocho*; [/] *Sacó a su padre al sol* [/] *Y allí lo apaleó* (cast.).

Os dous meses seguintes en canto ó número de paremias con personificación son xaneiro e maio. Amosamos a continuación algunhas paremias alusivas a estes períodos de tempo:

Enero helado, [/] *Febrero trastornado*, [/] *Marzo ventoso*, [/] *Abril lluvioso*, [/] *Y saca a mayo florido y hermoso* (cast.).

Genâr al fâs il peçhât, Mai al ven incolpât (frl.= Xaneiro fai o pecado, maio é inculpado).

Janeiro - geoso [/] *Fevereiro - escaldanoso* [/] *Março - amoroso* [/] *Abril - chuvoso* [/] *Maió - loiroso* [/] *Fazem o ano formoso* (port.).

Xaneiro xeadeiro, febreiro amoroso, marzo ventoso, abril chuvioso, maio pardo e san **Juan claro, valen máis que un carro de ouro* (gal.).

O resto dos meses presentan un número de refráns entre 5 e 20, agás novembro, que só aparece personificado nunha ocasión:

Agòst e Forrá, Jún e Deçémber va a pér scèque i bòs (lad. dol.= Agosto e febreiro, xuño e decembro van ó mesmo tempo coma os bois).

Auents la cale laguens, [/] *Gèr la i sè, e hereuèr que ven darrèr* [/] *Tamb era pala en còth* [/] *Que la'n trè* (occ. Aranés= Decembro métea dentro, xaneiro aprétaa e febreiro que vén detrás coa pa no pescozo sácaa de alí).

Disce sciùggne: - *Ce non arrive l'otte* [/] *No me lèveche u cappotte* (pu.= Di xuño: - Se non chega o oito non quito o capote).

Gerul și frigul din octombrie împlânzește pe ianuarie și Faur (rum.= O xeo e o frío de outubro amansan a xaneiro e febreiro).

Novembre imbaccucato, [/] *Raccolto e seminato* (it.= Novembro abrigado, recolleitado e sementado).

Por muito que queira Julho ser, pouco há-de chover (port.).

Setiembre ye mes galanu pa'l llabraor asturianu (ast.).

2.2. Estacións

As estacións do ano son espazos de tempo bastante personificados, atribuíndoselles a posibilidade de realizar actos voluntarios:

- Primavera:

Février trop doux, [/] *Printemps en courroux* (fr.= Febreiro demasiado suave, primavera en cólera).

Primăvara ploioasă spune vară secetoasă (rum.= A primavera chuviosa di verán seco).

Genâr dolç, viarte e siarade stravagants (frl.= Xaneiro doce, primavera e outono extravagantes).

Mâs ventaou - Fourië euraou (frprov. de Italia= Marzo ventoso, primavera feliz).

- Verán:

En verano, el sol lleva el viento de la mano (cast.).

Été bien doux, [/] Hiver en courroux (fr.= Verán moi doce, inverno furioso).

Vara pãdurar, iarna bucãtar (rum.= No verán, gardabosques; no inverno, cociñeiro).

- Outono:

Por san Xudas (28 outubro) xa o outono fixo das súas. E, se non inda as fixera, a novembro non chega (gal.).

Moitas veces a personificación da estación é metafórica:

Cucul cîntă pînă e frunza verde, iar nu cînd pică de bătrînă (rum.= O cuco canta ata que está a folla verde, pero non cando cae de vella).

Algunhas paremias deste mes recorren á figura do demo, ou diaño, como augurio do mal tempo que se aproxima:

Outono quente trae o demo no ventre (gal.).

Se piove per San Gorgonio [/] Tutto l'ottobre (l'autunno) è un demonio (it.= Se chove por san Gorgón todo outubro (o outono) é un demo).

- O inverno é a máis abondosa de tódalas estacións en paremias nas que se amosa a figura da personificación.

A imaxe de rigorosidade nas condicións meteorolóxicas propias desta estación móstrase moi clara cando se lle outorga a posibilidade de morder:

Le ggiornate d'inverno sò mozzichi (rom.= Os días de inverno son dentadas),

de xeito que os “dentes do inverno” aparecen bastantes veces nas paremias referentes a este tempo:

À la Saint-Vincent, [/] L'hiver se reprend, [/] Ou se rompt la dent (fr.= En san Vicente, o inverno reanuda ou rompe o dente).

A San Vincenzo [/] L'inverno mette i denti (it.= Por san Vicente, o inverno finca os dentes).

Per Sant Vicenç[,] L'hivern cada dia perd una dent (cat.).

Toujour pèr sant Vincèns [/] L'ivèr perd uno dènt (occ.= Sempre por san Vicente o inverno perde un dente),

aínda que tamén outras partes do corpo se empregan para caracterizar ó inverno no refraneiro:

Agosto [/] Capo d'inverno (it.= Agosto cabeza de inverno).

À la Saint-Paul, l'hiver se rompt le cou, [/] Ou pour quarante jours se renoue (fr.= Por san Paulo, o inverno rompe o colo, ou por corenta días renóvase).

Bèth temps de hereuèr, [/] Bèra coa d'iuèrn en darrèr (occ. aranés = Bo tempo en febreiro, boa cola de inverno detrás).

O del cao o de la coa [/] L'inverno vol far la soa (ve.= Pola cabeza ou pola cola o inverno quere facer a súa).

A posibilidade de “nacer” e “morrer”, concédella o refraneiro ó inverno como podemos ver nas seguintes formas italianas:

Per San Donato (7 xullo) [/] L'inverno è nato (it.= Por san Donato, o inverno é nado).

Quando canta il botto (rospo) [/] L'inverno è morto (it. = Cando canta o sapo, o inverno está morto).

En BADARE tamén podemos atopar a personificación nun período de tempo no que as condicións atmosféricas son contrarias ás propias da estación: os días próximos á festa de san Martiños (11 novembro) coñécense como “veranciño”, porque soe producirse unha melloría do tempo, cuxas circunstancias meteorolóxicas non son propias do mes de novembro:

Non te fies do veranciño de san Martiño, [/] Que che é curto e pillo (gal.).

2.3. Días da semana

Entre as paremias con personificación atopadas na nosa base de datos referentes a este período sinalaremos a seguinte, do refraneiro friulano, que nos fai un prognóstico do tempo dun día para outro:

Chel che la joibe 'e impromet [/] Il vinars lu siete (frl.= O que o xoves promete, o venres o espera),

o mesmo que o francés, se ben neste caso a predición é inversa, e os días da semana cambian:

Beau Vendredi, vilain Dimanche (fr.= Bo venres, vilán domingo).

Outras paremias indican, exclusivamente, a desconfianza outorgada ó venres, considerándoo ou o mellor día da semana ou o peor:

Lo Devendro - Lo pi biô o lo pi mendro (frprov. de Italia= O venres, o máis bonito ou o peor).

Lou vendres es toujours lou plus bèl [/] Ou lou plus fêl (occ.= O venres é sempre o máis bonito ou o máis traidor).

Vendredi aimerait mieux crever [/] Qu'à son voisin ressembler (fr.= Venres preferiría morrer que ó seu veciño parecer).

2.4. Días do mes

Algúns días do mes tamén aparecen personificados na nosa base de datos, como podemos observar na paremia seguinte:

*Tres de mars, quatre d'abriéu, [/] Acò soun li Vaqueriéu*¹⁰ (occ.= Tres de marzo, catro de abril, estes son os “Vaqueirís”).

A paremia anterior fai referencia, tal e como se indica na ficha do refrán en BADARE, à crenza dun cambio brusco do tempo nos últimos días de marzo e nos primeiros de abril.

En castelán e en galego temos dúas paremias moi similares nas que se predí o tempo do mes seguinte segundo estea un día determinado do mes:

Según vexas o vinteseite, así verás o mes seguinte, si o vintenove non desmente (gal.).

Si el veintisiete no llueve y el treinta lo consiente, buen tiempo para el mes siguiente (cast.)¹¹.

Moi numerosas son as paremias que falan dos días prestados por un mes a outro; temos fichadas 23 formas na nosa base de datos que conteñen esta personificación e que se reparten en oito linguas ou variedades:

[*Dijo el pastor:*] “*Marzo, marzuelo, tres días te quedan, ya no te temo.*” [*Y contestó marzo:*] “*Con tres días que me quedan y tres que me preste mi hermano abril, todas las ovejas se te van a ir*” (cast.).

Disse febraio a marzo [/] –*M'imprestarisci un di?*- [/] *Rispose marzo –un cacchiu!* [/] *Ti voglio vedé morì-* (mq.= Dixolle febreiro a marzo: - ¿prestárame un día?- Respondeulle marzo -jo nabo! quérote ver morrer-).

Dixo o pastor a marzo: “*Mal trataches o meu gando; alá irás onde non volvas máis*”. *E marzo respondeulle:* “*Con tres días que me quedan e tres que me empreste meu irmán abril poreiche as túas ovellas a parir*” (gal.).

Jenié empruntèt dous jours à Belié [/] *Pèr barra la Vielho dins lou fougíe* (occ.= Xaneiro tomou prestados dous días a febreiro para pechar a Vella no fogar).

[*Una vieja a Marzo:*] *Març Marçot,* [/] *No m'has pogut matar* [/] *Cap ovella ni ovelot,* [/] *Sinó una de pelada* [/] *Que mal llop se l'hagués calada.* [*Marzo, enojado, se dirige a Abril:*] *Deixa-me'n un,* [/] *Deixa-me'n dos, deixa-me'n tres,* [/] *I, un que jo en tinc, seran quatre,* [/] *Que la vella vull pernabatre* [/] *I tots sos ovelots* (cat.).

2.5. Partes da xornada

Dentro da categoría xeral de “cronoloxía” cóntase en BADARE cunha subcategoría para as partes da xornada, que tamén aparecen personificadas nalgunhas paremias:

- O día (en oposición á noite) “crece” en dúas paremias, unha castelá e outra catalana:

¹⁰ Na “Glosa da fonte”, correspondente á ficha da paremia “*Tres de mars, quatre d'abriéu, [/] Acò soun li Vaqueriéu*”, dise: “Les jours de la Vachère, nom qui désigne les trois derniers jours de mars et les quatre premiers d'avril, période remarquable par une recrudescence de froid”.

¹¹ Nestes dous exemplos a personificación está presente nos verbos “desmentir” e “consentir”, actos voluntarios só aplicables ás persoas.

Cuando el día crece, [/] El frío nace (cast.).

Quan el dia creix, el fred neix (cat.).

- A tarde

Boira en la mañana, tarde muy galana (cast.).

En habiendo niebla por la mañana, [/] La tarde de paseo es galana (cast.).

- A noite

Noche clara y sosegada, espera rociada (cast.)¹².

Evidentemente, tamén recollemos en BADARE as paremias cuxo elemento personificado é precisamente o meteoro, *lo scirocco ha il barile dietro alla schiena*, que aparece clasificado como “Personificación en xeral” dentro da subcategoría que nos ocupa (“Personificación e afíns”), pero ese estudo xa foi presentado polos profesores Gargallo e Torres (2010: no prelo), ambos os dous compañeiros meus na realización desta base de datos: o primeiro deles, Gargallo, é o investigador principal do Proxecto BADARE.

3. Bibliografía

ALTON, Giovanni (1881): *Proverbi, tradizioni ed Aneddoti [delle valli ladine orientali con versione italiana]*. Innsbruck: Stamperia e libreria accademica di Wagner.

ANTONI, Anna Maria; LAPUCCI, Carlo (1993): *30 dì conta novembre... I proverbi dei mesi*. Milano: Garzanti Editore s.p.a.

ARNAL CAVERO, Pedro (1957/1993): *Refranes, Dichos, Mazadas... en el Somontano y montaña oscense*. Zaragoza: Herederos de Pedro Arnal Caveró e Institución Fernando El Católico, Prames, S.A.

BADARE: <http://stel.ub.edu/badare>

CARRÉ ALDAO, Uxío (1926): “Coleición de refráns de almanaque”, en *Nós*, 35: 6-8; 36: 13-18.

CARRUSCA, María da Sousa [coord.] (1976): *Vozes da sabedoria*. Lisboa: Edição da Coordenadora; 3 vols.

CASSANO, Joseph (1914/1988³): *La vie rustique et la philosophie dans les proverbes et dictons valdôtains*. Turin / Aosta: F. Casanova / J. Brivio - J. Vittaz.

CASTAÑÓN, Luciano (1962): *Refranero Asturiano*. Oviedo: Diputación de Oviedo/Instituto de Estudios Asturianos (C.S.I.C.).

CHASSANY, Jean-Philippe (1989): *Dictionnaire de Météorologie Populaire*. Paris: Maisonneuve et Larose.

CORREAS MARTÍNEZ, Miguel; GARGALLO GIL, José Enrique (2003): *Calendario romance de refranes*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.

DEL FABRO, Adriano (2000): *Proverbi e modi di dire del Friuli*. Colognola ai Colli: Demetra.

FERRO RUIBAL, X. (1998): *Refraneiro Galego Básico*. Vigo: Galaxia.

¹² Neste exemplo entendemos que o adxectivo “sosegada” aplicado á noite é unha personificación; non así “noche clara”.

- GARGALLO GIL, José Enrique e TORRES TORRES, Antonio (no prelo): “Meteoros y personificación en la paremiología romance a partir del proyecto BADARE”, *EUROPHRAS 2010*.
- LAPUCCI, Carlo (1995): *Cielo a pecorelle. I segni del tempo nella meteorologia popolare*. Cernusco: Garzanti Editore s.p.a
- MISTRAL, Frederic (1878-1886/1979): *Lou Tresor dóu Felibrige ou Dictionnaire Provençal-Français*. Édition du centenaire sous la direction de V. Tuby. Paris: Slaktine, Genève; Édition de l'Unicorne; 2vols.
- MOREIRA, António (2003): *Provérbios portugueses*. Lisboa: Notícias.
- OLTEANU, Antoaneta (2001): *Calendarele poporului român*. Bucarest: Editura Paideia.
- RIO CORBACHO, María Pilar (2007): “Refranes meteorológicos y del calendario en *Refranes o proverbios en romance de Hernán Núñez (1555)*”, *Seminario Internacional: Colección Paremiológica Madrid 1922-2007*. en Madrid: Biblioteca Histórica Municipal de Madrid; 113-127.
- RIO CORBACHO, María Pilar (2010): *El refranero y el santoral*. A Coruña: Hércules de Ediciones.
- SAURA RAMI, José Antonio: *De paremiologia benasquesa* [inédito].
- SCHWAMENTHAL, Riccardo; STRANIERO Michele L. (1993): *Dizionario dei proverbi italiani*. Milano: Rizzoli.
- TOHARIA CORTÉS, Manuel (1985): *Meteorología popular*. Madrid: El Observatorio Ediciones.
- TOMÁS ARIAS, Chabier (1999): *El aragonés del Biello Sobrarbe*. Huesca: Instituto de Estudios Altoaragoneses.
- VÁZQUEZ SACO, Francisco (2003): “Refraneiro galego e outros materiais de tradición oral”, *Cadernos de Fraseoloxía Galega*, 5, 2003. Número monográfico.